

Täysistunto

Torstai 22.10.2020 klo 16.00—18.45

6. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019

Kertomus K 15/2020 vp

Lähetekeskustelu

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 6. asia. Asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 1.3.2021.

Keskustelu

17.02 **Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Arvoiset kansanedustajat! Minulla on ilo ja kunnia esitellä teille eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus vuodelta 2019. Tämä on siinä mielessä juhlakertomus, että kertomusvuosi oli oikeusasiamiesinstituution 100. toimintavuosi.

Perinteiseen tapaan kertomuksen alussa on oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten puheenvuorot kunkin itse valitsemastaan aiheesta. Omassa puheenvuorossani tarkastelen 100-vuotiaan oikeusasiamiesinstituution kehitystä: Miten muodollis-juridisesta laillisuusvalvojasta kehittyi perusoikeuskeskeinen viranomaistoiminnan ohjaaja? Minkälaisia odotuksia eduskunnalla ja kansanedustajilla on ollut oikeusasiamiehen toimintaan? Miten oikeusasiamies on näkynyt mediassa näiden 100 vuoden aikana? Instituution 100-vuotisjuhlassa tänä vuonna julkistetussa juhlakirjassa oikeustieteen tohtori Markus V. Kari, oikeustieteen tohtori Jukka Lindstedt ja oikeustoimittaja Susanna Reinboth vastaavat näihin kysymyksiin ja asettavat oikeusasiamiehen toiminnan kunkin ajan yhteiskunnalliseen, poliittiseen ja journalistiseen kontekstiin.

Oikeusasiamiesinstituutio oli vähällä jäädä perustamatta. Vuonna 1918 eduskunnalle annetussa hallituksen esityksessä monarkkiseksi hallitusmuodoksi oli oikeusasiamiestä koskeva säännöstö, mutta se puuttui vuoden 1919 valtiopäivillä annetusta esityksestä tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi. Eduskunnan perustuslakivaliokunta kuitenkin lisäsi hallitusmuodon ehdotukseen oikeusasiamiestä koskevan säännösten, jonka eduskunta hyväksyi.

Oikeusasiamiehen toiminnan alkuaikat olivat vaikeita. Alkuaikoina esitettiin useita vaatimuksia oikeusasiamiesinstituution lakkauttamiseksi. Näitä vaatimuksia esittivät ensimmäinen oikeusasiamies itse, useat kansanedustajat, useat lehdet, oikeuskansleri, ja lopulta sitä ehdotettiin hallituksen esityksessä vuonna 1932. Onnekkemme perustuslakivaliokunta ei hyväksynyt ehdotusta ja eduskunta hylkäsi hallituksen esityksen.

Mistä nämä vaikeudet johtuivat? Perimmäinen syy oli se, että Suomessa oli jo oikeusasiamiesinstituutiota perustettaessa toinen ylin laillisuusvalvoja, valtioneuvoston oikeuskansleri, jonka toiminta oli jo tuolloin vanhaa ja vakiintunutta. Tämän vuoksi alkuaikoina kanteluita ja työsarkaa ei yksinkertaisesti tahtonut riittää oikeusasiamiehelle. Vuosien ku-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

luessa oikeusasiamiesinstituutio on kuitenkin vakiinnuttanut paikkansa. Tämä ilmenee jo asiamääristä. Kun vuonna 1920 oikeusasiamies sai 39 kantelua, kertomusvuonna niitä saapui ennätykselliset 6 267, mikä on noin kolminkertainen määrä verrattuna oikeuskanslerille saapuneisiin kanteluihin. Tämä on merkillepantavaa, kun muistetaan nuo alkuaikojen vaikeudet ja niiden syy.

En tässä puheenvuorossani mene lähemmin toiminnan sisällölliseen kehittymiseen eri ajanjaksoina. Juhlakirjan artikkeleissa sitä on käsitelty perusteellisesti. Nostan esille vain yhden piirteen. Oikeusasiamiehen käsittelemät kantelu- ja muut asiat painoutuivat toiminnan alkuvuosista lähtien hyvin voimakkaasti vankeihin ja tuomioistuimiin. Vielä 1970-luvulla valtaosa asioista koski joko vankeja tai tuomioistuimia. Vankiasiat olivat toiminnan alkuvuosina sikäli merkittäviä ja poliittisesti arkaluonteisia, että Suomihan oli ensin sisällissodan jäljiltä ja sitten maailmansotien aikaan poliittisten vankien maa. Vankiasiat painoutuivat oikeusasiamiehen työssä entisestään sen vuoksi, että vuonna 1933 voimaan tulleella lailla oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tehtävien jaosta vankiasiat osoitettiin ensisijaisesti oikeusasiamiehen käsiteltäväksi. Jälkikäteen arvioituna näyttää siltä, että juuri toiminnan painottuminen vankiasioihin on luonut pohjaa oikeusasiamiesinstituution myöhemmälle kehitykselle. Oikeusasiamiehen toimintahan on sittemmin painottunut juuri kaikkien laitoksissa olevien ihmisten ja kaikkien haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja kohtelun valvontaan.

Tämä kehitys on huipentunut YK:n yleissopimukseen perustuviin oikeusasiamiehen erityistehtäviin. Niistä toisessa on kysymys kaikkien sellaisten paikkojen valvonnasta, joissa voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä. Näitä henkilöitä voivat olla paitsi vangit myös esimerkiksi lapset, vanhukset, vammaiset henkilöt ja psykiatriset potilaat. Toisena YK:n yleissopimukseen perustuvana tehtävänä oikeusasiamiehellä on vammaisten henkilöiden kaikkien oikeuksien valvonta ja edistäminen yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa. Ihmisoikeuskeskuksen perustaminen juuri Oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen ilmentää osaltaan tätä kehitystä.

Näköpiirissä olevista uudistuksista tärkein on oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin työnjaon kehittäminen. Toteutuessaan se vahvistaisi edelleen oikeusasiamiehen roolia erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja kohtelun valvojana ja edistäjänä. Uudistus myös vahvistaisi oikeuskanslerin roolia nykyisissä ja eräissä uusissa erityistehtävissä. Hallituksen lainsäädäntösuunnitelman mukaan tästä työnjaosta on lähiaikoina tulossa hallituksen esitys eduskunnalle.

Tulevaisuudessa oikeusasiamiesinstituutioon voi kohdistua myös uhkia. Esimerkiksi yksilön oikeusasemaan läheisesti vaikuttavia tehtäviä voi jäädä oikeusasiamiehen toimivallan ulkopuolelle tai saatetaan toteuttaa uudistuksia tai ryhtyä toimiin, jotka vaarantavat oikeusasiamiehen riippumattomuutta. Tällaisia uhkia voi ilmaantua sekä Euroopan unionin taholta että kansalliselta taholta. Joitakin esimerkkejä tällaisista uhista on olemassa sekä meiltä että muualta. Ja kun asiamäärät jatkuvasti kasvavat, on myös huolehdittava oikeusasiamiehen voimavarojen riittävydestä.

Oikeusasiamies hoitaa ylimmältä valtioelimeksi eli eduskunnalta saamaansa luottamustehtävää. Instituution syntymiseen, eloon jäämiseen ja kehittymiseen on tarvittu eduskunnan ja sen perustuslakivaliokunnan tukea, luottamusta ja kaukonäköisyyttä. Pitkälti kanteluiden tutkintaan perustuva instituutio tarvitsee myös kansalaisten luottamuksen, muuten kanteluita ei tehdä. Ja kun oikeusasiamiehen kannanotot eivät ole oikeudellisesti sitovia, ratkaisujen vaikuttavuus edellyttää lopulta myös viranomaisten luottamusta oikeasiasia-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

miehen toimintaan. Kiitän kaikkia oikeusasiamiesinstituutiota tukeneita henkilöitä ja tahoa siitä työstä, jolla 100 vuoden aikana on rakennettu se luottamus, johon instituutio voi tänä päivänä nojautua.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin tarkastelee puheenvuorossaan oikeusasiamiesinstituution kansainvälistymistä. Oikeusasiamies on 100 vuoden aikana kasvanut vahvaksi instituutioksi, joka rakentaa käsitystämme laillisuudesta, luo edellytyksiä toimivalle demokratialle ja vahvalle oikeusvaltiolle sekä edistää perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Toisaalta oikeusasiamiesinstituutio tarvitsee myös itse tuekseen vahvaa oikeusvaltiota.

Suomen valtiosääntöisen järjestelmän erityispiirteisiin kuuluu oikeusasiamiehen vahva asema, jota perustuslakikulttuuri tukee. Eduskunta ja kansanedustajat ovat perinteisesti kunnioittaneet oikeusasiamiesinstituution koskemattomuutta ja riippumattomuutta. Vuonna 2019 oikeusasiamiehen kertomus lähetettiin ensimmäistä kertaa perustuslakivaliokunnan lisäksi myös muihin erikoisvaliokuntiin mahdollisen lausunnon antamista varten. Tämä menettely luo mahdollisuuden syventää vuorovaikutusta ja välitöntä keskustelua eduskunnan ja oikeusasiamiehen välillä. Siten se edistää eduskunnan osallistumista Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen arviointiin. Tämä on myönteistä sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen että eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittaman institutionaalisen tuen kannalta.

Perustuslakivaliokunta onkin todennut, että oikeusasiamies on eduskunnan toimeenpanon, jonka valtiosääntöisenä tehtävä on eduskunnan puolesta valvoa kaikkea julkista hallintoa. Valiokunnan mukaan se, että ylimpien laillisuusvalvojien virkatoimen lainmukaisuuden tutkiminen ja toiminnan valvonta on perustuslaissa säädetty eduskunnan ja sen perustuslakivaliokunnan tehtäväksi, korostaa ylimpien laillisuusvalvojien toiminnan riippumattomuutta erityisesti suhteessa valvottaviin viranomaisiin.

Maailmassa on tällä hetkellä yli 140 oikeusasiamiesinstituutiota. Moniin niistä on viime vuosina kohdistunut uhkia ja hyökkäyksiä. Kansallisten instituutioiden turvaksi on syntynyt useita kansainvälisiä suoja- ja valvontamekanismeja. Näitä ovat muun muassa YK:n yleiskokouksen vuonna 1993 hyväksymät Pariisin periaatteet ja useat myöhemmät päätöslauselmat, Euroopan neuvoston Venetsian toimikunnan vuonna 2019 hyväksymät oikeusasiamiesinstituutioiden perustamista ja toimintaa ohjaavat 25 periaatetta ja Euroopan neuvoston ministerikomitean 2019 hyväksymä suositus.

Joihinkin näistä kansainvälisistä periaatteista ja suosituksista liittyy myös erilaisia seurantamekanismeja. Seurannan kärkenä ei ole vain ihmisoikeuksien toteutuminen vaan erityisesti kansallisen oikeusasiamiesinstituution itsenäinen ja riippumaton asema, riittävä rahoitus ja tehokkuus ihmisoikeuksien edistämisessä ja suojelussa.

Merkittävin ja kehittynein seurantarakenne sisältyy YK:n Pariisin periaatteiden toimeenpanoon. Oikeusasiamiestä on arvioitu jo kahdesti YK:n Pariisin periaatteiden perusteella Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution osana.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukseen sisältyy sen periaatteiden toimeenpanon tarkastelu viiden vuoden kuluttua. Lisäksi Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu seuraa oikeusasiamiesten riippumattomuutta ja taloudellisten voimavarojen riittävyyttä.

Oikeusasiamiehen toiminnan sisältöön ja toimintaedellytyksiin on aiemminkin kohdistunut säännöllistä kansainvälistä arviointia. Erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen, vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen sekä kidutuksen vastaisen sopimuksen

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

valvonnan yhteydessä kiinnitetään huomiota myös kansallisen valvonnan tehokkuuteen ja riippumattomuuteen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaan kohdistuu tulevaisuudessa entistä enemmän kansainvälistä arviointia. Arviointi kohdistuu yhtäältä oikeusasiamiehen institutionaaliin toimintaedellytyksiin ja toisaalta oikeusasiamiehen harjoittaman ihmisoikeuksien valvonnan sisältöön ja tehokkuuteen. Jo nyt on nähtävissä, että tiivistyvä kansainvälinen vuorovaikutus on muuttanut sekä oikeusasiamiehen toimintaa että oikeusasiamiestä instituutiiona, ja se vaikuttaa myös siihen, että suomalainen oikeusvaltio uudistuu, pysyy vahvana ja turvaa perusoikeudet jokaiselle.

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen käsittelee puheenvuorossaan lapsen oikeuksia perusopetuksessa ja sitä, miten hyvä hallinto turvaa perus- ja ihmisoikeuksia myös perusopetuksessa. Laillisuusvalvojien ratkaisuilla on korostunut merkitys tällä laajalla alueella, johon ei kohdistu mitään säännöllistä ulkopuolisten tahojen valvontaa. Valvontaa toteuttavat vain aluehallintovirastot sekä ylimmät laillisuusvalvojat kanteluiden käsittelyiden kautta. Pölönen muistuttaa, että toiminnan taustalähtökohtina ovat perus- ja ihmisoikeudet ja erityisesti lapsen oikeudet. Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille itselleen. Lapsia tulee kohdella yksilöinä. Lasten osallisuus ja heidän kuulemisensa tulisikin aina varmistaa soveltuvalla tavalla myös ja erityisesti, kun lapsia koskevia päätöksiä tehdään kouluissa.

Oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeuskeskuksen keskinäinen yhteistyö on ollut erityisen konkreettista opetussektorilla. Ihmisoikeuskeskuksen aktiivisen työn johdosta myös Oikeusasiamiehen kanslia on ollut mukana hankkeessa, jonka nimi on ”Perus- ja ihmisoikeudet opetustoimessa”. Hankkeessa oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaratkaisujen linjauksia on käytetty opetusmateriaalina opetustoimen johdon koulutuspäivillä. Oikeusasiamiehen kanslia on mukana myös Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan hankkeessa, jossa kehitettiin opetustoimen käyttöön sähköinen oppimateriaali, jossa on esimerkkejä perus- ja ihmisoikeuksien kannalta haastavista käytännön tilanteista, pohdintatehtäviä ja oikeusasiamiehen kannanottoja, [Puhemies koputtaa] joihin on yhdistetty selventäviä ohjeita opettajille.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa käsiteltävät asiat koskevat tyypillisesti puutteita hallinnollisessa menettelyssä, oikeutta yhdenvertaiseen koulutukseen, erityisen tuen päätöksiä, uskonnollisia elementtejä koulussa ja kysymyksiä turvallisesta opiskeluympäristöstä. Myös oppilaiden kurinpitomenettelyn ja sitä koskevan päätöksenteon suhteen esiintyy ajoittain vaikeuksia. Kertomusvuonna korostui teema perusopetuksen maksuttomuudesta. Tähän liittyen apulaisoikeusasiamies Pölönen viittaa puheenvuorossaan oppilashuollon resursointiin ja siihen, että oppilashuollon palveluiden yhdenvertaisessa saatavuudessa on ongelmia.

Arvoisa herra puhemies! Näiden puheenvuorojen jälkeen kertomuksessa on katsaus oikeusasiamiesinstituution toimintaan vuonna 2019. Kertomusvuonna saimme lähes 6 300 kantelua. Tämä on kaikkien aikojen suurin lukumäärä ja lähes 700 kantelua enemmän kuin edellisenä vuonna. Todettakoon, että tänä vuonna on jälleen tulossa ennätysmäärä kanteluita, mahdollisesti jopa 1 000 enemmän kuin viime vuonna. Tämä johtuu pääosin, mutta ei kokonaan, koronaviruksesta.

Kanteluiden suuresta määrästä huolimatta pystyimme kertomusvuonna ratkaisemaan kanteluita niin, että vuodenvaihteessa vireillä ei ollut yhtään yli vuotta vanhaa kantelua. Tämä tavoite saavutettiin jo seitsemännen kerran peräkkäin. On kuitenkin todettava, että kanslian henkilöstö on työskennellyt jaksamisensa äärirajoilla.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

Omia aloitteita otettiin lähes 100 ja ratkaistiin yli 60. Kaikista kanteluista ja omista aloitteista 920 eli noin 15 prosenttia johti oikeusasiamiehen toimenpiteisiin. Tämä toimenpideprocentti on kansainvälisessä vertailussa hyvin korkea. Tarkastuksia tehtiin kertomusvuonna 110 kohteeseen, ja niistä lähes puolet oli ennalta ilmoittamattomia eli niin sanottuja yllätystarkastuksia. [Puhemies: Arvoisa oikeusasiamies, teille varattu aika on nyt aika pitkään ylittynyt.] — Selvä.

Arvoisa herra puhemies! Tässä oli esittelypuheenvuoroni. [Naurua] Toivon, että tämä kertomus antaa eduskunnalle mahdollisuuden arvioida lainsäädännön ja julkisen hallinnon tilaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia, oikeusasiamies Jääskeläinen. — Avaan keskustelun, ja sitten Mäkisalo-Ropponen, olkaa hyvä.

17.20 Merja Mäkisalo-Ropponen sd: Arvoisa puhemies! Onnea 100-vuotiaalle oikeusasiamiesinstituutiolle.

Oikeusasiamies on tehnyt aina tärkeää työtä, eikä sen toiminnan merkitys ole vähentynyt lainkaan. Minulla on ollut tapana lukea tämä oikeusasiamiehen kertomus perusteellisesti, ja niin aion tehdä tälläkin kertaa, mutta nyt olen vasta selaillut kertomusta. Huomasin jo selailllessani, että täältä löytyy erittäin tärkeitä havaintoja esimerkiksi vammaisten ja ikäihmisten oikeuksien toteutumisesta, ja näistä ajattelin nyt pari asiaa tässä lähetekeskustelussa sanoa.

Suomi on ratifioinut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen. Syrjintäkielto, esteettömyys ja saavutettavuus ovat sopimuksen keskeisiä periaatteita. Valitettava tosiasia Suomessa edelleen on kuitenkin se, etteivät vammaiset ole yhdenvertaisessa asemassa muiden kanssa, ja tämä näkyy monella elämänalueella. Olen iloinen, että oikeusasiamiehen kertomuksessa on nyt selkeästi todettu vammaisyleissopimuksen laaja-alainen määrittely. Itse törmään nimittäin jatkuvasti siihen, miten kapea-alaisesti vammaisuus yleensä määritellään. Sopimus määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esimerkiksi muistisairaat ja psykiatriset potilaat kuuluvat tämän sopimuksen soveltamisalaan. Olen erittäin tyytyväinen, että oikeusasiamies on nyt selkeästi todennut tämän, sillä hyvin usein kuulen jopa sosiaalitoimessa nämä kaksi ryhmää rajattavan vammaispalvelujen ulkopuolelle. Nyt valmisteilla olevassa vammaispalvelulaissa on tärkeää alusta alkaen huolehtia, ettei laki jätä mitään vammaisryhmää palvelujen ulkopuolelle, sillä käsittääkseni se olisi vammaisyleissopimuksen vastaista.

Myös vanhusten oloissa ja kohtelussa tulevat tässäkin kertomuksessa vuodesta toiseen toistuvat ongelmat esille. On käsittämätöntä, että edelleenkin vanhustenhoidossa tulee ravinnon, hygienian, vaippojen vaihdon, kuntoutuksen ja ulkoilun puutteita, siis puutteita perustarpeiden toteuttamisessa. Puutteita on havaittu myös lääkärikäyntien tiheydessä, lääkeshoidossa ja hammashoidossa, perusasioita nekin. Sivistyneessä yhteiskunnassa tulisi olla nollatoleranssi epäinhimilliselle kohtelulle. Oikeusasiamiehen mukaan puutteet johtuvat usein henkilökunnan riittämättömästä määrästä tai johtamisen puutteesta. Itse lisäisin tähän vielä ammattitaito- ja osaamispuutteet. Liian usein kuvitellaan, että esimerkiksi muistisairaita voi hoitaa kuka tahansa, mutta esimerkiksi muistisairaahan haasteellisen käyttäyty-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

misen taustalla olevan syyn tunnistaminen vaatii paljon ammattitaitoa ja osaamista. Aggressiivisuuden tai levottomuuden takana voi olla pelkoa, kipua, akuutti tulehdussairaus tai vaikkapa hoitajan epäasiallinen käyttäytyminen. Liian usein tätä näkyvää oiretta hoidetaan rauhoittavilla lääkkeillä tai muiden rajoitustoimenpiteiden käytöllä. Näillä toimenpiteillä saatetaan tehdä muistisairaasta henkilöstä turhan takia vuodepotilas. Toivoisin todella, että yhä enemmän kiinnitettäisiin huomiota hoitajien ammattitaitoon. Ammattitaidon puutteen johtuvat usein myös itsemääräämisoikeuden laiminlyönnit.

Kolmantena asiana nostan esille huomion kotihoidon palvelujen riittämättömyydestä. Kotihoidon asiakkaat kokevat usein pelkoa ja turvattomuutta. He eivät pääse ulos, eikä heille järjestetä asiointipalveluja. Heillä ei ole mahdollisuutta käydä kaupassa tai harrastaa itselleen tärkeitä asioita. Monet ikäihmiset ovat kuin vankeina omissa kodeissaan. Tälläkin hetkellä Suomessa on tuhansia ikäihmisiä, joiden olisi turvallisempaa ja inhimillisempää asua esimerkiksi hoivakodeissa kuin olla 23 tuntia vuorokaudessa yksin omassa kodissaan hoitajien käydessä kenties kolme tai neljä kertaa päivässä 15 minuuttia kerrallaan kurkistuskäynnillä. Tämähän ei ole hoitajien vika vaan tiukkaan normitetun työvuorosuunnitelman aiheuttama ongelma. Jos olet 5 minuuttia kauemmin jossain paikassa, sinun on otettava 5 minuuttia pois jostain muualta. Aikataulut on niin tiukasti suunniteltu, että saan viestiä kotihoidon työntekijöiltä, että he joutuvat jopa syömään eväänsä matkalla seuraavaan paikkaan. Iltapäivällä tulee tosi kiire eikä enää enää huomioida asiakkaiden tarpeita. Kotihoidossa on koko ajan paheneva työntekijäpula juuri siitä syystä, että työolosuhteet ovat epäinhimillisiä ja hoitajat joutuvat tekemään työtään vastoin ammattieettisiä periaatteitaan. Ennen tai myöhemmin moni hoitaja sanoo, ettei halua tehdä työtä tällä tavalla.

Arvoisa puhemies! Tässä vain muutama huomio kertomuksesta sen pikaisen selaamisen perusteella, mutta aion jälleen kerran tutustua tähän laaja-alaiseen kirjaan perusteellisesti. Ja kiitos vielä kerran, että se on nyt täällä meillä käsittelyssä.

17.26 Mikko Kinnunen kesk: Arvoisa herra puhemies! Kiitos oikeusasiamiehen 100-vuotisjuhlatoimintakertomuksesta, joka antaa meille paljon eväitä lainsäädäntötyöhön. Oikeusasiamiehen kanslian keskeisiä arvoja ovat oikeudenmukaisuus, vastuullisuus ja ihmisläheisyys.

Nostan yhden teeman koulutusjärjestelmäämme liittyen: opiskelija- ja oppilashuollon. Opetustoimen kenttä on laaja ja monipuolinen. Sen toiminnalla on merkittäviä yksilökohtaisia ja yhteisöllisiä vaikutuksia pitkälle tulevaisuuteen. Oppiminen, koulunkäynnin tuki ja oppilashuolto muodostavat koulussa kiinteän kokonaisuuden. Perusopetuslaki rakentuu kolmiportaisen tuen mallille, josta vasta ylimmällä portaalla eli erityisen tuen samoin kuin tulkitsemis- ja avustajapalveluiden kohdalla tulee lain mukaan tehdä valituskelpoinen hallintopäätös. Hallitusohjelmassa on kirjaus kolmiportaisen tuen toimivuuden tarkastelusta. Se on tarpeen. Oppilashuollossa on kyse lapselle kuuluvasta subjektiivisesta oikeudesta, mutta sen lähemmät toteuttamistavat jäävät opetuksen järjestäjän harkintavaltaan. Opetuksen järjestäjillä onkin vaihtelevia käytäntöjä, miten he organisoivat oppilashuollon, eikä oppilashuollon henkilöstömäärästä ole säädetty sitovasti. Kiitos hallitukselle siitä, että nyt valmistellaan tällaista sitovuutta.

Oppilashuollon palvelut eivät ole saavutettavissa yhdenvertaisesti koko maassa. Tämänkin epäkohdan tämä toimintakertomus tuo esille. Koulupsykologilla on vastuullaan keskimäärin melkein 1 000 oppilasta. Yhteisölliseen oppilashuoltoon, jonka tulisi lain mukaan olla ensisijainen oppilashuollon toimintamuoto, kohdentuu vain 20 prosenttia koulupsyko-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

logien työajasta. Siksi oppilashuollon organisoinnissa ja resursoinnissa tulee vuosittain eteen puutteita. Toimintakertomuksen mukaan koulupsykologien rekrytointi on haastavaa ja vaikeaa koko valtakunnassa. Myös koulukuraattorien työmäärä nähdään liian suureksi. Erityisen tiukoilla ammattilaisten aika näyttää olevan yhteisöllisessä oppilashuollossa.

Arvoisa puhemies! Kyse on oppilaan oikeudesta, lapsen edusta. Tukijärjestelmien puutteilla on kauaskantoisia, inhimillisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Koulukokemukset, niin hyvät kuin huonot, kulkevat monella mukana koko loppuelämän. Peruskouluikä ja sen jälkeinen nivelvaihe ovat syrjäytymisen ja sen kehittymisen kannalta kriittisiä. Kun luin näitä oikeusasiamiehen kertomuksen huomioita, iloitsen siitä, että juuri näille aloille ollaan saamassa lisää opiskelupaikkoja korkeakoulutukseen, ja esimerkiksi Oulun yliopisto sai psykologikoulutuksen, mikä auttaa pohjoista Suomea, ja Kajaanin ammattikorkeakoulu sai sosionomikoulutuksen, eli sitä kautta saadaan kuraattoreita lisää tuonne alueelle. Uudet aloituspaikat tuleekin suunnata aloille, joilla on selkeä osaajapula.

Arvoisa puhemies! Onnittelen 100-vuotiasta oikeusasiamiehen toimistoa, joka on kasvanut rumasta ankanpoikasesta uljaaksi joutseneksi, niin kuin täällä kertomuksessa kuvaa-vasti sanottiin.

17.31 Minna Reijonen ps: Arvoisa herra puhemies! Nyt käsittelemme eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusta, ja se koskee lähinnä viime vuotta, 2019.

Eduskunnan oikeusasiamies on todella tärkeä asia, se, että se on olemassa. Ihmiset ottavat yhteyttä sinne, kun mikään muu ei enää auta: on koettu, että on kohdeltu huonosti, on tullut epäoikeudenmukaisia päätöksiä. Ennen kaikkea se riippumattomuus on äärettömän tärkeä asia.

Juuri äsken kuulin, että kanteluita oli viime vuonna jopa 6 300, ja se on todella paljon — siis todella paljon on niitä kanteluita. On muun muassa ollut nähtävissä, että kotihoidossa kodinhoitajilla on todella kiire, aivan liian kiire.

Se, että eduskunnan oikeusasiamies pystyy toimimaan, edellyttää tietysti, että toimintaan annetaan rahaa ja voimavaroja. Ja eduskunnan tulee siitä huolehtia, että niitä voimavaroja ja rahoja riittää. Eduskunnan oikeusasiamies on ollut tärkeä aikaisemmin — niin kuin kuulin historiasta, että on ollut aikaisemmin tärkeä — ja se on nyt tärkeä, mutta kyllä se on tärkeä tulevaisuudessakin. Ehdottomasti tähän tulee kiinnittää enemmänkin vielä huomiota, että voimavaroja ja rahaa sinne laitetaan.

On kyllä onni, että meillä on eduskunnan oikeusasiamies.

17.32 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! Jälleen kerran tässä on erinomainen kertomus ja paketti tiukkaa asiaa, hyvin mielenkiintoista asiaa. Mutta tätä ei voi kokonaan valitettavasti tässä referoida, joten keskityn yhteen asiaan eli kehitysvammaisten asumiseen.

Tässä kertomuksessa todetaan erinomaisen hyvin näitten tarkastuskäyntien osalta, että ”oikeusasiamies on kiinnittänyt sekä yksityisen että julkisen palveluntuottajan vakavaa huomiota siihen, että henkilökuntaa tulee olla riittävästi”. Tämä on kyllä sellainen asia, joka todella on ongelma maassamme ja jota ei valitettavasti ole saatu kuntoon, ja itse asiassa tuntuu välillä, että ollaan menossa huonompaan suuntaan tämän osalta.

Ihan omakohtaisen esimerkin mainitakseni: kun omalle lapselleni etsittiin asumisyksikköä, niin oli siis tällainen paikka, jossa on kolme erillistä solua, jotka eivät ole missään yhteydessä toisiinsa, ja yöksi oli yksi henkilö tällaiseen paikkaan, jossa on siis hyvin vaikeasti vammaisia, jotka eivät pysty itse itseään auttamaan. Tämä kuvastaa sitä tilannetta, jossa

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

ollaan, eli sitä, että niitä resursseja ei ole riittävästi. Tällaisella tavalla ei voida kyllä turvata turvallista, hyvää asumista niille ihmisille, jotka ovat täysin toisen varassa.

Pidän erittäin tärkeänä, että näitä valvotaan ja tähän asiaan kiinnitetään huomiota, jotta mekin täällä eduskunnassa ja kunnissa osaisimme sitten myöskin ottaa tämän asian päätöksenteossa huomioon.

Suomihan on ratifioinut tämän YK:n vammaisoikeuksien sopimuksen vuonna 2016, mutta se sopimus sinänsä ei vielä tee parempaa, vaan sen täytyy nimenomaan näkyä siellä päätöksenteossa, näkyä lainsäädännössä, näkyä resursseissa. Siellä on muun muassa se kohta, että vammaisella on oikeus päättää, missä ja kenen kanssa hän asuu, mutta käytännössä se ei toteudu tälläkään hetkellä. Kunnat antavat sen paikan, josta voi arvioida, haluaako sinne mennä, mutta asiakas itse ei voi valita, että ”haluaisin asua tuolla tai haluaisin asua näin”, ja se on iso pointti.

Sitten: En tiedä, ehtiikö oikeusasiamies tätä kommentoida, mutta en löytänyt tästä kertomuksesta tällä kertaa kehitysvammaisten hoidonrajausasioita, -kanteluita eikä ongelmia sen osalta. Tietysti se on hyvä asia, jos ne ovat poistuneet, mutta haluaisin tietysti, että tähänkin jatkossakin kiinnitetään huomiota. Se on erittäin ajankohtainen asia myöskin tämän koronapandemian takia. Jos oikeusasiamies ehtii vastata, niin voitteko vastata, muistatteko, onko tämä asia nyt jollakin tavalla korjaantunut, vaikka lainsäädännöllisiä muutoksia edelleenkin tässä asiassa ei ole sinne asiakaslakiin tehty? — Kiitos.

17.36 Eva Biaudet r: Ärade talman, arvoisa puhemies! Minäkin haluan onnitella oikeusasiamiestä hyvästä työstä ja tietenkin hänen kaikkia edeltäjiään ja hänen tiimiään hyvästä ja tärkeästä työstä, ja tietenkin meidän tehtävämme on katsoa, että hänelle turvataan sekä riittävät voimavarat että mahdollisuudet toimia riippumattomasti ilman uhkailuja tai määrittämistä tai myöskin silloin, kun hän kritisoi esimerkiksi meitä kansanedustajia tai eduskuntaa tai hallitusta tai päätöksiä.

Tässä on tosi tärkeästi jo puhuttu minun mielestäni erittäin hyviä puheenvuoroja edustajakollegoideni taholta, ja pystyn varmasti yhtymään kaikkiin erittäin hyvin. Kannan suurta huolta siitä — ja minun mielestäni on erittäin tärkeää — että täällä nostetaan myöskin sellaisia kysymyksiä, jotka liittyvät suoraan voimavaroihin, tietäen, että ne aiheuttavat meille aina erityisiä ongelmia, mutta ne ovat kuitenkin aivan keskeisiä, kun ajatellaan erityisesti haavoittuvassa asemassa tai heikossa asemassa olevien ihmisten perustarpeiden turvaamista, tai sitten esimerkiksi lasten kohdalla, kun on kysymys tästä oppilashuollosta ja siitä, miten apulaisoikeusasiamies Pölönen nostaa esille, että on yksi koulupsykologi jokaista 985:tä oppilasta kohden ja että 20 prosenttia itse asiassa tekee vain tällaista yleistä oppilasterveyttä, mikä ei ehkä ihan vastaa tarkoitusta.

Haluaisin nostaa esille myöskin nämä haasteet ja ongelmat, ja minun mielestäni on erittäin keskeistä, että nyt tässä kirjassa nostetaan esille esimerkkejä: täällä on tietenkin laajasti eri asioita, ja on varmaan vaikea arvioida näitä jotenkin hierarkkisesti, mutta mielestäni on arvokasta, että oikeusasiamies nostaa kymmenen keskeistä perus- ja ihmisoikeusongelmaa esille.

För mig har naturligtvis den här frågan blivit alldeles särskilt viktig, den som gäller bristerna i åldringars förhållanden och i hur de bemöts, och speciellt kanske nu under coronan. Justitieombudsmannen övervakar ju alldeles speciellt situationer där man blir tvungen att begränsa eller anse sig tvungen att begränsa de äldres eller de boendes friheter och rättig-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

heter på boenden. Jag tycker att det har varit viktigt att justitieombudsmannen har lyft upp frågan att begränsningsåtgärder ”används även om situationen skulle kunna lösas på andra sätt” och jag tycker att det skulle vara alldeles oerhört viktigt att nu om vi råkar in för nya begränsningar, och fortfarande har ganska mycket begränsningar på boenden, till exempel för minnessjuka och äldre, att man skulle ha en större flexibilitet i hur de här begränsningarna tillämpas.

Till exempel det faktum att de anhöriga inte har tillåtits hälsa på sina närmaste, ibland väldigt gamla människor, eller unga människor med funktionsvariation, så har nog lett förutom till mänsklig misär och omänskliga situationer när man är utan kramar, utan mänsklig kärleksfull beröring eller sina närmaste också lett till att, ska vi säga den här hela conditionen på de här människorna blivit betydligt sämre.

För även om man på många sätt har kunnat sköta om de äldre eller de minnessjuka eller personer med funktionsvariation på de här anstalterna, så har ändå de anhöriga betytt ett stor tillägg i vården. Man har gått ut och promenera, man ser till att man har tvättat tänderna, man ser till att man klipper håret, det finns många saker som både psykiskt och fysiskt har hjälpt deras hälsa, och man är tydligt nu orolig för att mångas hälsa har rasat på grund av att man inte har kunnat träffa sina anhöriga. Och för mig finns det ingen orsak varför man inte, eftersom också personalen rör sig utanför boendet, skulle kunna tänka sig att alldeles de närmaste anhöriga också ska kunna räknas innanför den bubblan som ändå tillåts vara nära den gamla eller den minnessjuka också på ett resurserat boende. Långa tider av begränsningar i att träffa sina anhöriga är helt enkelt inte ett liv värt att leva, och det är nog väldigt besvärligt. Jag hoppas verkligen att vi inte råkar in för det något mer.

Jag är också glad för att justitieombudsmannen fortfarande tar upp de papperslösa, och bristen på tillräcklig social- och hälsovård som råder, och att vi inte har lyckats lösa den frågan, som helt enkelt har sin orsak i en sådan här växande xenofobi och rädsla för utlänningar. Jag förenar mig med justitieombudsmannens oro i den här frågan. — Tack.

17.41 Timo Heinonen kok: Arvoisa herra puhemies! Hyvä oikeusasiamies ja hyvät edustajakollegat ja muut istunnossa paikalla olevat ja tätä seuraavat! Haluan onnitella 100-vuotiaista oikeusasiamiestä — tai oikeusasiamiehen toimistoa. Oikeusasiamies on niin nuorekas, että hän ei vielä näitä onnitteluja yksin ota, vaan myös hänen edeltäjänsä. Pitkä upea toiminta on takana ja suuri työtaakka ollut tänä vuonna. Siitä täytyy erityisesti myös kiittää oikeusasiamiehen toimistoa. Olemme saaneet julkisuudestakin kuulla, miten koko toimisto tekee erittäin pitkää työpäivää.

Oikeusasiamiehellehän on tulvinut sadantena juhluvuonna ennätysmäärä uusia kanteluita. Katsoin tuossa tilannetta: taisi olla elokuuhun mennessä yli 700 kantelua yksin näistä poikkeusoloista. Ja nyt, arvoisa puhemies, poikkeuksellisesti, vaikka käsittelyssä on vuoden 2019 oikeusasiamiehen kertomus, halusin käyttää puheenvuoron liittyen myös osittain tähän vuoteen. Perustelen sitä oman puheenvuoroni jatkossa.

Näistä yli 700 kantelusta aika monet koskevat esimerkiksi etäkoulua, koulutusta noin 200, terveydenhoitoa noin 80, sosiaalihoitoa noin sata ja ylimpiä valtion elimiä noin 70, muun muassa Sanna Marinin hallituksen tiedottamista. Mutta se, miksi halusin jo kesken tämän toimintavuoden nostaa tähän keskusteluun — ja itse asiassa sosiaali- ja terveysministeri Pekonen myös kävi salissa, ja hetki sitten täällä oli paikalla myös terveysministeri Kiuru — sen huoleni, että aika moneen näistä kanteluista voidaan vastata vuoden viiveellä tai sen kanteluvuoden aikana, on, että itse asiassa nyt meillä on sellaisia tilanteita koronan

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

aikana, että nämä toimet eivät voi odottaa. Siksi olisin odottanut, että ministeritkin olisivat voineet olla ehkä tätä keskustelua kuuntelemassa.

Otan esimerkin, kuinka yli 80-vuotias rouva ei saanut osallistua oman aviopuolisonsa hautajaisiin. Tästä hänen tyttärensä oli tehnyt kantelun. Maija Sakslin antoi tästä ratkaisun, ja ratkaisu oli: oli toimittu väärin. Mutta minkäs teet, hautajaiset olivat menneet, kerta elämässä -tilaisuus, ei päässyt oman elämänkumppaninsa hautajaisiin. Maija Sakslin kirjoitti: ”Hautajaisissa läheisten tuki, yhdessä sureminen ja muisteleminen sekä kiitollisuuden, surun ja kaipauksen jakaminen on keskeistä. Mahdollisuus osallistua hautajaisiin on merkityksellistä perhe-elämän suojan kannalta. Siten velvollisuus edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edellyttää, että jokaisen mahdollisuutta osallistua hautajaisiin edistetään.”

Myös vanhuksia on pidetty koronakriisin aikana erillään. Se on ollut monessa tilanteessa tietysti terveyden näkökulmasta varmasti välttämätöntä, mutta on esimerkiksi aviopari, joka ei saanut tavata kuukausiin toisiaan, ja näitä esimerkkejä on lukuisia. Sain itse huolestuneen yhteydenoton, missä omainen suri sitä, että hän ei ole voinut puolisoaan tavata. Puoliso oli jo vakavasti muistisairas, ja hän pelkäsi sitä, että tämän eristyksen jälkeen ei enää puoliso häntä tunnista ehkä koskaan. Se oli tälle puolisolalle raju paikka.

Näistä vierailukielloista on myös oikeusasiamiehelle kanneltu, esimerkiksi STM:n virheellisestä ohjeistuksesta, jossa vierailut oli kielletty tai niitä rajoitettu lainvastaisesti.

Oma kysymykseni oikeusasiamiehelle nyt tässä keskustelussa kuuluukin: Mikä olisi se keino, että me voisimme välttää tämäntyyppiset tilanteet, joihin teidän ratkaisunne tulevat valitettavasti liian myöhään? Ymmärrän, että teidän järjestelmänne näin toimii, mutta mikä olisi se keino, että meillä ei tulisi edes tällaisissa poikkeusoloissa tilanteita, että ihminen ei ole päässyt oman puolisonsa hautajaisiin tai tapaamisia joudutaan rajoittamaan näin rajusti? Emmekö me löydä tässä yhteiskunnassa keinoa, millä me voisimme taata jokaiselle mahdollisuuden tapaamishuoneiden tai muiden kautta tavata myös läheisiä tämän pitkittyvän koronakriisin aikana? — Kiitos, puhemies.

17.47 Päivi Räsänen kd: Arvoisa puhemies! Tämä on valtavan laaja kokonaisuus, josta voisi nostaa esiin monta kulmaa, ja täällä edustajat ovat käyttäneet jo erittäin hyviä puheenvuoroja, joihin voi yhtyä, mutta itse nostan nyt esiin vain yhden kannanoton koulujen uskonnollisista juhlista.

Viime vuonna marraskuussa apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen linjaus nosti aika lailla keskustelua ja kohua, ja jälleen tämä koulujen joulujuhla-aika on meillä kohta edessä, tosin hyvin erilaisena tämän koronaepidemian vuoksi. Tämä viime vuoden tapaus oli sellainen, jossa Kouvolassa koulu aikoi pitää joulujuhlan kirkossa ja apulaisoikeusasiamies antoi linjauksen, jonka mukaan koulun joulujuhlan järjestäminen kirkossa loukkaa oppilaiden uskonnonvapautta ja yhdenvertaisuutta, ja taustalla oli Uskonnottomat Suomessa ry:n tekemä kantelu. Todellakin on ymmärrettävää se, että huolehditaan siitä, että jokaisella on uskonnonvapauden mukainen oikeus myös kieltäytyä uskonnollisista juhlista, ja näiden juhlien, joita järjestetään, täytyy olla sellaisia, joihin kaikki voisivat osallistua, mutta tässä yhteydessä erityisesti huomiota herätti se, että oikeusasiamies katsoi, että kirkkotila itsessään olisi ongelmallinen tällaisen koulun yhteisen juhlan järjestämiseen, joka ei välttämättä olisi uskonnollinen juhla, vaan yhteinen juhla, johon kaikki voisivat osallistua.

Itse toivon sitä — ja monet muutkin edustajat ottivat kantaa — että kirkon kulttuurihistorialliset tilat, kirkkotilat, voisivat olla yhteisessä käytössä silloinkin, kun ei ole kysymys

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

jumalanpalveluksista tai uskonnollisista juhlista, vaan vaikkapa ylioppilasjuhlien järjestämisestä tai sitten näistä joulujuhlista. Tämähän johti viime vuonna siihen, että monissa kunnissa sitten jopa peruttiin näitä joulujuhlia, jotka olivat siinä kunnan ainoassa suuressa tilassa, jossa pystyi juhlan järjestämään, ja erityisesti nyt korona-aikana tarvitaan väljiä tiloja. Monilla paikkakunnilla kirkko on käytännössä se väljin tila — jossa myös turvavälejä pystytään pitämään — erilaisiin juhlatilaisuuksiin, olipa sitten konserteista tai muista juhlista kysymys. Toivonkin, että oikeusasiamies nyt selventäisi nimenomaan tätä kirkkotilojen käytön mahdollisuutta myös muuhun kuin puhtaasti uskonnolliseen toimintaan. Uskon, että sille linjaukselle olisi tarvetta jo nyt tänäkin vuonna.

17.50 Paula Risikko kok: Arvoisa puhemies! Aivan ensiksi haluan toivottaa lämpimät onnittelut oikeusasiamiehelle ja hänen työryhmälleen ja kanslialle — kiitos työstänne. Sata vuotta on pitkä aika, ja siinä on tehty hyvää työtä. Itse näen, että kun tuolla oli se vertaus, että rumasta ankanpoikasesta on tullut joutsen, niin voi sanoa, että sillä joutsenella on sekä juuret että siivet, ja juuret tulevat nimenomaan sieltä ihmisoikeuksista ja oikeudenmukaisuudesta ja lainmukaisuudesta, ja ne siivet ovat sitä, mitä te olette harjoittaneet tässä viime vuosina, että olette olleet ajan hermolla ja ottaneet niitä uusia tuulia ja tarttuneet sellaisiin asioihin, mitkä nyt erityisesti vaativat toimenpiteitä. Tässä on monia muitakin asioita, joihin nyt voisi puuttua, mutta haluan kahteen erityisesti kiinnittää huomiota.

Vammaisten oikeuksien valvonta — eli näiden vammaissopimusten ja näiden implementointien jälkeen oli aivan loistavaa, että Oikeusasiamiehen kanslia otti hoitaakseen nimenomaan sen, miten tämä YK:n vammaissopimusten implementointi ja valvonta kaiken kaikkiaan Suomessa hoituu, ja kun se sitten lopultakin saatiin implementoitua Suomeen ja lainsäädäntö kuntoon, niin totta kai sitä pitää sitten valvoa.

Täällä edustaja Rantanen käytti erinomaisen hyvän puheenvuoron siitä, että nimenomaan tämä sektori jos joku tarvitsee sitä valvontaa. Nyt kun me olemme laajentamassa oppivelvollisuutta, niin siellä on unohdettu vammaiset aivan täysin. On aivan loistavaa, että esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamies Pölönen kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, että vammaiset on unohdettu, vammaisia ei ole huomioitu tässä oppivelvollisuuden pidentämisessä. Tähän me palaamme, mutta tämä on yksi esimerkki siitä, että Oikeusasiamiehen kanslia on ajan hermolla ja näkee, mitä tässä yhteiskunnassa tapahtuu.

No, sitten on vanhuspalvelujen valvonta. Olen aivan suunnattoman ylpeä siitä, että viime vuonna saatiin nostettua tälle vuodelle rahoitusta lisää — ja viime vuodelle myöskin saatiin nostettua rahoitusta lisää — nimenomaan ikäihmisten palvelujen valvontaan. Muistatte sen, kun oli aikamoinen retuutti silloin 2015, kun tapahtui hyvin monenlaista vanhuspalveluissa, ja varmasti se oli aika lailla jäävuoren huippu, mutta me saimme nimenomaan resursseja siihen, että Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia lähti tekemään valvontakäyntejä, myös yllättäviä, ennakolta kertomatta. Ja nehän ovat täydellisiä siihen, että saadaan yllätettyä ja käytyä katsomassa, mitä siellä oikein tapahtuu.

Te olette tavallisen ihmisen auttaja, ja siihen teille onnea myös jatkossa. Toivon, että myös sitten, kun mietitään tätä vanhusasiamiestä, se sijoitetaan nimenomaan sinne Oikeusasiamiehen kansliaan, koska siellä on myös toimivalta. Me emme tarvitse ainoastaan niitä, jotka nostavat näitä epäkohtia, vaan myöskin [Puhemies koputtaa] niitä, jotka tarttuvat niihin. — Kiitos.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

17.53 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! Innostuin vielä tässä edustaja Heinosen puheenvuorosta ja otin puheenvuoron lähinnä nyt tämän vuoden asioihin liittyen. Nimittäin tämän koronaviruksen aikana vammaiset ovat unohtuneet myös tässä hiukan: silloin kun nämä riskiryhmät määriteltiin keväällä, niin sieltä jäivät todella pois nämä vaikeavammaiset, jotka ovat siis pyörätuolissa, eivät pysty liikkumaan ja joilla usein on jo lähtökohtaisesti keuhkoissa ongelmia. Näinpä ollen se aiheutti tietysti ongelmia palveluiden osalta: jos he eivät ole riskiryhmää, niin silloin he eivät saa tietenkään niitä palveluita, mitä välttämättä tarvitsisivat, koska he eivät siellä ole. Tältä osin se on aiheuttanut erityisesti lapsiansa hoitaville vanhemmille aika paljon ongelmia, koska he ovat joutuneet punnitsemaan sitä, lähettävätkö he lapsensa kouluun, tai sitten on jätävä itse töistä pois hoitamaan. Ja voitte nyt kuvitella, että sitten kun siinä ei voida käyttää myöskään minkäänlaisia palveluja siten, että vanhemmat voisivat levätä, niin nämä perheet ovat olleet kyllä todella kovilla, ja siinä mielessä valvonnan osalta on varmaan hyvä huomioda korona-aikana tämä asia.

Sitten en malta olla käyttämättä pientä puhetta tähän vanhusten asumisen järjestelmään liittyen. On erinomaisen hyvä asia, että meillä oikeusasiamies näitä valvoo. Nythän paljon on menty siihen omavalvontasysteemiin, mutta minä en ole aivan varma, toimiiko tämä omavalvonta sitten silloin, kun siinä yhdistetään myöskin liiketaloudelliset tavoitteet. Ja nyt ainakin ihan viime viikkoina on lehdissä ollut kirjoituksia siitä, että kun näiden yksiköiden vierailuiden uudelleenaukeamisen jälkeen omaiset ovat näissä paikoissa käyneet, niin on ilmeistä huomauttamista kyllä vanhusten olosuhteissa ollut. Kyllähän tämä järjestelmä on sellainen, että lähtökohtaisesti sitä pitäisi ehkä miettiä, onko meillä nyt tällä hetkellä vanhuksille optimaalinen järjestelmä: että kotihoito ja päivystys on se pääsääntö, ja sitten aika huonossa kunnossa vasta päästään minkään asumispalvelun piiriin. Jos vertaan sitä omaan nuoruuteeni, niin silloin oli koti, sitten olivat tällaiset vanhustentalot, joissa oli keskitetysti hoitoa saatavilla alueella, sitten olivat vanhainkodit, ja sitten viimeisenä tulivat terveyskeskusten vuodeosastot. Ei sekään ehkä optimaalinen ollut, mutta oli se vähän porrastetumpi kuin tällä hetkellä. — Kiitos.

17.56 Mikko Kinnunen kesk: Arvoisa herra puhemies! Korona on eristänyt meitä toisista ihmisistä, moni on kärsinyt yksinäisyydestä. Tarvitsemme toisiamme, kaipaamme merkityksellisiä kokoontumisia ja tilaisuuksia. Nyt tarvitaan entistä suurempia tiloja, jotta ihmiset voivat kokoontua. Harvaan asutulla seudulla riittävän väljä kokoontumistila voi olla kirkko.

Apulaisoikeusasiamies on tehnyt viime vuonna, oikeudellisia tulkintametoja käyttäen, koulujen syyslukukauden päättäjaisjuhlaa eli joulujuhlaa koskevan oikeudellisen ratkaisun. Ratkaisuun liittyvä koulu oli järjestänyt joulujuhlan sisällöllisesti uskonnollisena tilaisuutena ja siten vastoin opetussuunnitelman perusteita ja perustuslakivaliokunnan hyväksymää linjaa. Päätöksessä sivuttiin myös päättäjaisjuhlan järjestämispaikkaa. Apulaisoikeusasiamies piti lähtökohtaisesti ongelmallisena koulun päättäjaisjuhlan järjestämistä evankelis-luterilaisen kirkon kirkkosalissa. Ratkaisu herätti laajaa yhteiskunnallista keskustelua, jossa asiasta puhuttiin myös aivan asian vierestä. Keskustelu suuntautui aloille ja alueille, joista apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa ei ollut kysymys. Päätös ei koskenut koulun järjestämiä vapaaehtoisia joulukirkkokäyntejä, joille on järjestetty myös tunnustukseton vaihtoehto. Esimerkiksi kotikunnassani Reisjärvellä kaikki koulut kokoontuvat vuo-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

sittain joulukirkkoon, jonka rinnalla tarjotaan vaihtoehtoista ohjelmaa Opetushallituksen ohjeen mukaisesti.

Moni kirkkoon kuulumaton haluaa vapaaehtoisesti liittyä yhteiseen jouluperinteeseen. Joulukirkko koetaan osaksi vuodenkiertoa ja suomalaista kulttuuriperinnettä. Tulevien sukupolvien tulee tuntea maamme juuret ja historia. Niihin kuuluu olennaisesti myös kristinuskon läsnäolo ja vaikutus. Arvopohjaa, kieltä, ajanlaskua, nimistöä ja taidetta ei voi eikä tarvitse puhdistaa kristinuskon jättämistä jäljistä. Ne ovat yhteistä perintöä ja näkyvät ympärillämme samalla, kun uusia uskontoja, katsomuksia ja perinteitä tulee entisten rinnalle.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa ei ollut kysymys jumalanpalveluksesta. Siinä oli kysymys yleisesti järjestettävästä opetuksesta, joka on järjestettävä oppilaalle uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitoutumattomana. Apulaisoikeusasiamies näki ratkaisussaan koulun opetus- ja kasvatustoiminnan kannalta ongelmallisena, että paikkana oli jumalanpalveluksiin tarkoitettu kirkollinen rakennus. Tähän voi toki sanoa, että jumalanpalveluksia voidaan järjestää monenlaisissa paikoissa ja rakennuksissa. Kirkot palvelevat paitsi seurakuntien jumalanpalvelustiloina myös kokoontumispaikkoina erilaisissa tilanteissa. Ne ovat osa suomalaista kulttuuriomaisuutta ja kansallismaisemaa. Niitä vaalitaan monenlaista yhteistä käyttöä varten. Niissä pidetään konsertteja, vietetään juhlatilaisuuksia ja järjestetään kansalaiskeskusteluja. Toivon, että näin voisi olla jatkossakin.

Arvoisa puhemies! En ymmärrä sitä, että tila sinänsä olisi ongelmallinen koulun joulujuhlaa, sisältönsä sen ratkaisee. Kirkko ei voi lähtökohtaisesti olla väärä paikka koulun juhlaa. Tila ja sen symbolit eivät leimaa tilassa toteutettuja tilaisuuksia uskonnollisilla merkityksillä. Uskonnot ovat luonnollinen ja näkyvä osa suomalaista kulttuuria ja yhteisöllistä elämänmenoa, jonka merkitys on kirkastunut koronan eristyksen aikana. Uskonnonvapaus on luovuttamaton arvo ja keskeinen ihmisoikeus. Jokaisella on vapaus harjoittaa uskontoa ja olla harjoittamatta sitä. Uskontojen ja katsomusten yhteiselolle on näin hyvät edellytykset.

Arvoisa puhemies! Toivon, että perustuslakivaliokunta voisi punnita vielä tätä asiaa. Tätä punnintaa ovat toivoneet myös kirkkomme piispat.

18.01 Pasi Kivisaari kesk: Arvoisa puhemies! Haluan myöskin lämpimästi onnitella oikeusasiamiestä ja myöskin koko toimistoa 100-vuotisesta upeasta ja tärkeästä taipaleesta.

Täällä on pidetty erittäin hyviä ja tärkeitä puheenvuoroja, joista voisi monenkin nostaa esille, niin vammaisnäkökulmaa kuin vanhusnäkökulmaa ja niin edelleen, mutta haluan lyhyesti, intoutuneena edustaja Kinnusen erinomaisesta puheenvuorosta, myöskin muuttaman sanan sanoa tästä kirkkotilaproblematiikasta.

Olen itse toiminut alakoulussa yli 20 vuoden ajan, joista viimeiset kymmenen vuotta rehtorina, ja voin sanoa, että siinä kahdenkymmenen vuoden aikana on joka vuosi joulujuhla pidetty — toisinaan koulun juhlasalissa, mutta myöskin aika useana vuonna kirkkotilassa. Siihen kirkkotilaan on syy ollut useimmiten juuri se, että se on väljä, upea ja arvokas tila, johon mahtuvat isovanhemmat, mummat, paapat ja laajempi suku viettämään tätä upeaa joulun hetkeä.

En millään, arvoisa puhemies, kykene taipumaan siihen, että tila itsessään täyttäisi uskonnollisen tilaisuuden elementit. Se ei mitenkään tahdo ikään kuin kaiken järjenkäytön ja inhimillisyyden elementteihin soveltua. Itse ymmärrän sisällön, silloin kun joulujuhlan tavallaan uskonnollinen sanoma tuodaan voimakkaasti esille, että sillä on merkitystä, mutta

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

itse rakennus — vaikkakin tunnistan, että totta kai kirkkoihin kuuluu symbolisia elementtejä — ei olisi kuitenkaan sellainen, jossa tällaista lasten joulujuhlaa ei voisi viettää.

Tämä on valitettavasti tarkoittanut koulumaailmassa epätietoisuutta ja epävarmuutta siitä, saako joulujuhlia ylipäättään pitää, saammeko me säilyttää niitä kansallisia traditioita, joita myöskin kristinusko välittää, saako esittää joulu-evankeliumia, saako laulaa Enkeli taivaan -laulua. Tämä on valitettavasti tarkoittanut sitä, että tällainen valtakunnallinen sekaannus tästä arvokkaasta, pitkäaikaisesta suomalaisesta traditiosta on häipymässä, tai ainakin siinä on voimakkaita epävarmuustekijöitä sen suhteen, [Puhemies koputtaa] saako näin tehdä vaiko ei. Eli kannan huolta [Puhemies koputtaa] perinteiden puolesta, että häivyttämekö me ne pois.

18.05 Jouni Ovaska kesk: Arvoisa rouva puhemies! Haluan myöskin osaltani onnitella, mutta myöskin toivottaa voimia. Yleensä tällaiset kysymykset, jotka liittyvät esimerkiksi uskontoon tai koulumaailmaan, ovat sellaisia, mitkä herättävät kansalaisissa hyvin vahvoja tunteita ja tuntemuksia, ja tässä on pidetty ansiokkaita puheenvuoroja juuri tästä kirkko- tai seurakuntatilojen käyttämisestä juhlissa.

Meillä kuitenkin on myös sekin tilanne huomioitava, että meillä käsittääkseni seurakunnissa ihmisiä käy entistä vähemmän kirkoissa ja se massa, mikä meillä kiinteistöjä siellä on, pitäisi hyödyntää paremmin. Ei tietysti ole oikeusasiamiehen tehtävä miettiä sitä, miten sitä hyödynnetään, mutta niitä linjauksia tarvitaan selvennykseksi, koska moni kunta ja kaupunki sitten tulkitsee näitä ratkaisuja omalla tavallaan. Ja niin kuin tässä edustaja Räsänen totesi, tilaisuuksiakin sitten peruttiin yhtäkkiä.

Me tarvitsemme selvyyttä näihin linjauksiin, ja niiden pitää olla yksiselitteisiä. Varmasti Opetushallitus niitä osaltaan myöskin pyrkii tekemään, mutta on kovin ikävä nähdä, että tulee vastaan tilanteita, joissa kulttuuri ja historia unohdetaan ja mennään pienen vähemmistön ehdoilla ja enemmistö joutuu siirtymään monessa kohtaa. Se on erittäin ikävää, mutta ymmärrän, että näissä tulkinnoissa yritetään olla mahdollisimman tarkkana.

Haluaisin edustaja Heinosen kommentoida, mutta hän ehti jo lähtemään, kun hän pohti täällä ääneen sitä, että millä voitaisiin jo etukäteen ennen näitä kanteluja pystyä puuttumaan näihin asioihin: koko ideahan perustuu näihin kanteluihin ja toisaalta myös omasta aloitteesta tehtäviin selvityksiin ja tutkimuksiin. Eli kyllä erittäin tärkeää työtä toimiston ne tekee, ja toivotan kaikkea menestystä siihen työhön.

18.07 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! En malta olla kommentoimatta tähän kirkossa pidettävien juhlien keskusteluun. Me olemme Suomessa, joka on ollut aina kristillinen maa. Minun nähdäkseni varsin isolle osalle suomalaisista uskonolla sinänsä ei oikeastaan ole kovin suurtakaan roolia elämässä, mutta he käyvät kyllä kirkoissa tai seurakunnan tiloissa juhlissa, kun ovat tottuneet käymään siellä, enkä ainakaan itse henkilökohtaisesti koe, enkä tunne ketään, joka kokisi, että se olisi ollut jollakin lailla painostavaa tai loukkaavaa.

On hyvä muistaa, että maamme arvot ja suomalaisuus aika pitkälti perustuvat lopulta kuitenkin kristilliselle arvopohjalle, jota meidän ei tule kyllä missään tilanteessa luovuttaa eikä perääntyä siitä. Ja sitten haluan kyllä tähän keskusteluun nostaa sen, että tavallaan ei voi myöskään poimia rusinoita pullasta, koska nyt tilanne on se, että meillä on valtava määrä ylimääräisiä vapaapäiviä, jotka perustuvat nimenomaan kristilliseen arvopohjaan. Pääsiäiset, joulut — pitäisikö niistäkin luopua, jos kerran jotakuta loukkaa, että ne tulevatkin

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

lopulta kristillisestä arvopohjasta? Minusta on tavattoman hyvä kuulla, että tässäkin salissa puolustetaan suomalaisuutta ja meidän kulttuuriperintöämme, joka hyvin pitkälti tälle pohjalle perustuu, oli sitten kirkon aktiivinen jäsen tai ei. — Kiitos.

18.08 Päivi Räsänen kd: Arvoisa rouva puhemies! Täällä on käytetty erittäin hyviä puheenvuoroja nyt kirkkotilojen käytöstä ja joulujuhlista, ja pitäisin erittäin arvokkaana sitä, jos oikeusasiamies voisi vielä täsmentää tämän viimevuotisen linjauksen perusteluja.

Muistutan siitä, että kun uskonnonvapauslakia käsiteltiin, niin perustuslakivaliokunta linjasi silloin, ettei valiokunnan tarkoituksena ole ollut muuttaa käytäntöjä erilaisten koulun perinteeseen kuuluvien tilaisuuksien, kuten lukukauden päättäjäisten, osalta. Todellakin se on täysin ymmärrettävää, että kaikille tarkoitettu yhteinen joulujuhla on uskonnonvapauslain mukainen ja että siihen kaikki voivat osallistua. Toki ovat sitten vielä erikseen nämä joulukirkkotilaisuudet, siis jumalanpalvelustilaisuudet, joista sitten voivat kieltäytyä ne, jotka ovat uskonottomia tai edustavat toista uskontoa. Mutta nimenomaisesti tämä kirkkotilan käyttö kaikille tarkoitettussa joulujuhlassa tai koulun päättäjäisjuhlassa minun ymmärtääkseni on kuulunut hyvin monella paikkakunnalla siihen koulun perinteeseen, nimenomaan näissä lukukauden päättäjäistilaisuuksissa. Silloin kansanedustajan näkökulmasta näyttäytyvät jollain tavalla ristiriitaisilta tämä perustuslakivaliokunnan kannanotto ja sitten toisaalta tämä apulaisoikeusasiamiehen linjaus.

Ajattelen, että jatkoa ajatellen olisi kyllä hyvä, että tähän saataisiin selkeyttä. Tietysti se on myös eduskunnan asia ja eduskunnan perustuslakivaliokunnan asia tähän puuttua, mutta ehkäpä oikeusasiamies voi myös tätä kommentoida.

Puhemies Anu Vehviläinen: Ja tähän kohtaan annan oikeusasiamiehelle 3 minuutin puheenvuoron.

18.11 Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen: Arvoisa rouva puhemies! Kiitän näistä puheenvuoroista ja täällä käydystä keskustelusta. Täällä oli muutama puheenvuoro, joihin sisältyi kysymyksiä tai toivomuksia oikeusasiamiehen suuntaan.

Täällä edustaja Rantanen tiedusteli, onko meillä ollut tapauksia kehitysvammaisten henkilöiden hoidon rajauksista. Nyt tältä korona-ajalta muistan ainoastaan yhden tapauksen, jossa meidän arvioitavanamme oli se, oliko tällainen DNR-päätös, siis ei elvytetä -päätös, tehty asianmukaisesti. Me sitä selvitimme, mutta siinä tapauksessa kyllä lopputulos oli, että ei ollut perusteita aloittaa tutkintaa. Eli kyllä siinä selvästi pystyttiin osoittamaan se, että sen päätöksen perusteena ei ollut se henkilön kehitysvammaisuus.

Sitten edustaja Räsänen nosti esiin koulujen joulujuhlien järjestämisen kirkossa ja viittasi tähän apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen ratkaisuun. Nyt minulla ei ole mahdollisuutta apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja arvioida, mutta kun kirkkotilojen käytöstä oli puhetta, niin siihen liittyen apulaisoikeusasiamies Pölönen on tänä vuonna antanut kyllä hyvin laajan ja perusteellisen päätöksen, jossa ainakin osittain on kosketeltu juuri tätä kirkkotilojen käyttöä. Se oli hyvin laaja, pitkä päätös, jossa oli kaikki Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanotot ja muut oikeuslähteet varsin tarkasti perattu. Nyt minä en ihan tarkasti muista, mitä kaikkia kysymyksiä siinä oli käsitelty, mutta muistamani mukaan tätä kirkkotilojen käyttöä siinä ainakin sivuttiin.

Sitten täällä edustaja Heinonen tiedusteli, olisiko joitain keinoja välttää näitä ikäviä tilanteita, joita vanhusten hoivayksiköissä on nyt korona-aikana tapahtunut. No, niin kuin

Pöytäkirjan asiakohta PTK 136/2020 vp

edustaja Heinonen itsekin arveli, oikeusasiamiehellä ei oikein sellaisia keinoja ole, eli oikeusasiamies ei juurikaan voi toimia palokuntatyypillisesti. Meidän kantelumenettelymme on kirjallinen, ja ennen kuin voidaan arvostelua esittää, niin täytyy kuulla sitä kohdetta. Tietysti jos tarkastusten yhteydessä tällaisia kysymyksiä havaitaan ja tulee esiin, niissä on mahdollisuus sitten tällaiseen nopeampaankin puuttumiseen.

Arvoisa rouva puhemies! Luulen, että tässä olivat ne kysymykset, joita minulle esitettiin. — Kiitos.

Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat voivat antaa lausunnon viimeistään 1.3.2021.